

Я, Гарбуз Іван Герасимович, уродженець с. Ольгопіль Вінницької області. В районному центрі, де жила наша сім'я, ніхто особливої уваги не звертав на національність.

Мені незабаром виповниться 70 років, але я до цього часу пам'ятаю своїх друзів. До війни це були: Орловський Муня, Трох Вадик, Шойхет Ема, Вейцман Хаїм, Вестель Кока, після війни: Шнайдер Дуся, Меламуд Єва, Меламуд Гріша.

В єврейських сім'ях мені роз'яснили значення слів: талес, мезуза, песах, тора, талмуд тощо. Непомітно для себе став освоювати єврейську мову — ідиш.

Першою моєю вчителькою була Софія Леонівна Вайсер. Це була молода, гарна, середнього зросту жінка з сірими очима і руським волоссям. Ми були трішечки закохані в неї. Я не міг собі уявити, щоб прийти непідготовленим на заняття. Наша Сонечка так цікаво розповідала про навколишній світ, що ми з моїм другом Монею стали мріяти про майбутні наукові відкриття. Після уроків, замість того, щоби йти додому, ми прямували на околицю села, піднімались на високий пагорб, збирали якісь мінерали, обговорювали майбутнє. Вдома матері викидали із сумок наше „дорогоцінне каміння“ та ще лаяли за забруднені сумки і одяг.

І ось наступив сонячний чорний день 22 червня 1941 р. З гучномовців пролунало повідомлення наркома Молотова В.М. про віроломний напад фашистської Німеччини на Радянський Союз. Не пройшло й неділі, як мого батька мобілізували в діючу армію, а 26 липня 1941 р. наше село було окуповане німцями.

Життя мешканців стало регламентуватись численними розпорядженнями коменданта. Так, в одному із перших наказів вимагалось, щоб всі особи єврейської національності носили на одязі шестикутну зірку Давида й переселились у спеціально відведені вулиці, так зване „гетто“. За невиконання наказу грозило покарання розстрілом. Цей район села був огорожений колючим дротом і охороняли його озброєні вартові. В ньому поселили не лише місцевих жителів, алей євреїв з інших місць України, Росії, Молдавії та Румунії.

Одного ранку я випадково став свідком того, як два румунські солдати вели на розстріл молодого єврея. Він пересувався з допомогою милиць і про щось слізно благав солдатів, але ті навіть не слухали його. За чверть години за селом пролунав постріл і згодом конвоїри повернулись вже без ув'язненого.

Окупаційна влада запланувала трагічну акцію — поголовного знищення всіх мешканців гетто. Якимось чином про це довідалась єврейська община. Негайно було зібрано чотири кілограми золота й передано коменданту. Життя в'язнів гетто було врятоване.

В один із днів весни 1942 р. із гетто втекла єврейська сім'я Рахштейн. Складалась вона з чотирьох осіб: дві дівчинки (Муся 10 р. і Клара 7 р.), їх мати Марія Яківна 30 р. і бабка Гітл Бенцівна 56 р. Дівчата були бліді, простуджені, кашляли і раз по раз рукавами витирали свої мокрі носи. Всі члени сім'ї, особливо бабка були худі. На шкірі виднілись сліди розчісування з приводу вошивості. Марія Яківна розповіла про життя в гетто і як одного разу вона спробувала вийти за межі гетто, але її по доносу старого єврея на прізвище Ньюмес Лейби зловили і в жандармерії люто покарали шомполами.

Мої батьки (українці по національності) вирішили надати притулок сім'ї Рахштейн. І хоча в них на руках було троє неповнолітніх дітей, все ж таки не побоялися порушити наказ окупантів, який під страхом смерті забороняв переховування комуністів, євреїв і партизанів. Особам, які повідомлять власті про факт порушення цього наказу, було обіцяно винагороду — корову й велику суму грошей. Довелось пояснювати сусідам і знайомим, що в нас проживають евакуйовані родичі з Ленінграду. Потрібно відмітити, що в нас в різний час переховувались ще четверо євреїв, в т. ч. двоє чоловіків з Румунії, а до них — один полонений командир.

Пам'ятаю, як періодично нашу хату перевіряли окупанти на предмет того, чи немає у нас схованих євреїв. Їм відповідали: „У нас юден ніхт!“ В цей же час єврейська сім'я ховалась чи то в ямі, чи під стіжком соломи на городі. Такий стан тривав аж до визволення з окупації.

Обидві сім'ї харчувалися за рахунок продуктів з присадибної ділянки. Але їх не завжди хватало на дев'ять осіб. Тому доводилось одночасно займатися товарообміном (бартером потеперішньому). Мати дівчат Марія Яківна переодягалась у поношену селянську одежину і, замазавши обличчя саженою, ходила разом зі мною по селах. Там ми обмінювали одяг, мило, самогон, бублики на борошно, крупи, молоко й т. п. При сторонніх я завжди називав її своєю мамою, а вона мене — синочком. При цьому ми пильнували, щоб не зустрітись з фашистами чи поліцаями. Зустріч з ними могла привести до смертельної небезпеки і нам і нашим сім'ям.

Вечорами обидві сім'ї мріяли про щасливе життя після окупації. А про те, що нас звільнять, ніхто з нас і не брав під сумнів. Мені пропонували професію лікаря. Згодом цей прогноз таки здійснився.

На початку березня 1944 р. ми з радістю почули далекий гуркіт гармат. Наближалось наше визволення.

Але ввечері 8 березня 1944 р. по доносу нашої сусідки фашисти вдерлися в наш дім. На щастя в цей момент сім'я Рахштейн встигла сховатись. Нас же заарештували і помістили в приміщення тимчасової церкви, в якому вже знаходилось більше 30 ув'язнених. Було темно. Діти кричали, жінки плакали. Поширилась чутка про те, що нас розстріляють. Як тільки на обрії посвітлішало, нас погнали в напрямку сусіднього села Стратієвки. На околиці цього села над нами з'явилися літаки з червоними зірками на крилах. Під кулеметним вогнем і вибухами бомб конвоїрам було не до ув'язнених. Скориставшись цим всі розбіглись. Добре захекавшись, ми добігли аж до протилежної околиці села. Там протягом двох тижнів нас переховували незнайомі люди.

Після звільнення від німців ми змогли повернутись у свою домівку, де нас ждала сім'я Рахштейн.

В перший же день я поспішив глянути на місце нашого ув'язнення. Там в цей час розкопували велику яму з трупами наших односельчан. Серед них були останки мого вчителя Баланівського П.І. Аналогічна доля грозила і нашій сім'ї.

Пройшов ще деякий час і ми з жалем сонячним веселим ранком проводжали сім'ю Рахштейн, яка від'їздила додому в Ленінград.

Непомітно минали роки. Сестри Муся і Клара вирости, здобули вищу освіту, вийшли заміж. Тепер Муся носить прізвище Кулешова, а Клара — Волк.

Муся зі своїм чоловіком проживає в Санкт-Петербурзі, а її молодша сестра Клара — в США. Нещодавно вона в Вашингтонському музеї Голокосту натрапила на матеріали про Ольгопільське гетто. В списках знайшла й свою сім'ю.

В 1995 році ми з Мусею Кулешовою побували в народному музеї історії села Ольгополя. На одному із стендів побачили матеріали про гетто (куски колючого дроту і спогади одного з партизанів, викладені в віршованій формі).

День за днем пролетіло ще 54 роки після окупації.

Після пережитого лихоліття я ставлюсь до сестер Мусі і Клари, як до близьких родичів. Я називаю їх своїми любими сестричками, вони мене — братом. Нас споріднило горе.

Ольгопільське гетто. Безумовно, що його не можна ставити в один ряд з Бухенвальдом, Майданеком чи Бабиним Яром. Але гетто в Ольгополі теж не було курортом чи домом відпочинку. Його жителі мали напівголодне існування, приниження людської гідності. Ув'язнені цього гетто постійно були принижені думками про те, що завтрашній день може стати останнім в їх житті.

Необхідно зберегти навіки пам'ять про концтабори і гетто, про страждання й загибель багатьох мільйонів євреїв та людей інших національностей

Гарбуз І.Г.

Президенту
Еврейского Совета
Украины
Левитасу Л.М.

На днях я получил из Израиля
сообщение о том, что моим покойным
родителям и мне за спасение еврей-
ской семьи Рахштейн в 1942-1944 гг.
присвоено почетное звание
"Праведник Мира".

В немалой степени в присвое-
нии этого звания есть заслуга
Еврейского Совета Украины.

За труд и заботу сотрудников
Совета, вложенные в оформление
документации и ходатайство перед
институтом Яд Вацем от души
благодарю Вас, Льва Михай-
ловича, и всех сотрудников Совета!

Желаю каждому кропотливого
Здоровья, мирного неба и дальней-
ших творческих успехов в вашей
благородной Деле!

С уважением

Праведник Мира,
ликвидатор II категории,
участник войны

10 марта 1998 г.
г. Хмельницкий

И.Г. Гарбуз

Мой адрес: 280 016
г. Хмельницкий-16,
ул. Тернопольская, 20
кв. 5
Гарбуз Иван Герасимович
кв. тел. 2-14-44;
раб. тел. 9-11-52.

Спогади свідка Ольгепільського гетто.

Я, Горбуз Іван Тетрасимович,
уроженець с. Ольгеполь Вінницької
області. В районному центрі, де жила
наша сім'я, ніхто особливої уваги не
звертав на націоналізм.

Мені незабаром виповниться
70 років, але я до цього часу пам'ятаю
своїх друзів. До війни це були:
Орловський Мучя, Трон Вадик, Шой-
хет Ема, Вейцман Хайм, Востел Нока,
міся війни: Цінайдер Дуся, Мела-
муд Ева, Меламуд Тріша.

В єврейських сім'ях мені роз'яснили
значення слів: талес, мезуза, песах, тора,
талмуд тощо. Неполітич для себе став
освоювати єврейську мову - ідиш.

Першою моєю вчителькою була
Софія Леонідовна Вайсер. Це була
молода, гарна, середнього росту жінка
з сірими очима й русими волоссями.
Ми були троїцею заохочені в ідеї. Я
не міг собі уявити, щоб прийти не підго-
товленим на заняття. Наша Софєжка так
цікаво розповідала про навколишній світ,
що ми з другом Орловським Мучею стали
мріяти про майбутні наукові відкриття.
Після уроків замість того, щоб йти додому,
ми прямували на околицю села,
ташталілись на високій горі,
збирали якісь мінерали, обговорювали
майбутнє. Вома матері викидали з
кишеней наше "дорогоцінне калініня" та
ще лаяли за забруднені сукні й одяг.

І ось наступив сонячний горний
день - 22 червня 1941р. З гучного гурту
пролунало повідомлення наркома
Молотова В.М. про віроломний напад
фашистської Німеччини на Радянський

Связ. Не минуло й тижнів як
того батяна мобілізували в діжку армію,
а 26 липня 1941р наше село було окуповане
німцями.

Життя мешканців стало регламенту-
ватися маленькими розпорядженнями
коменданта. Так, в одному з перших
наказів вимагалось, щоб всі особи єврей-
ської національності обов'язково носили
на одязі шестикутну зірку Давида й
переселились у спеціально відведені
вулиці, так зване "гетто". За невиконання
наказу грозило покарання розстрілом.
Цей район села було огорожено колючим
дротом і охороняли того озброєні вартіві.
В ньому поселили не лише місцевих жителів,
але й євреїв з інших місць України,
Росії, Молдавії та Румунії.

Одного ранку я випадково став
свідком того, як два румунські солдати
вели на розстріл молодого єврея. Він
пересувався з допомогою мимців і про-
цесом слізко благав у солдатів, але ті навіть
не слухали його. Через годину за
селем пролунав постріл і згодом конвоїри
повернулись вже без ув'язненого.

Окупаційна влада запланувала
трагічну акцію - поголовного знищення
всіх мешканців гетто. Життєво зинам
про це довідалась єврейська одиночка.
Негайно було зібрано котирні кілограми
золота і вручено коменданту. Життя
в'язнів гетто було врятоване.

В один із днів весни 1942р із
гетто втекла єврейська сім'я Рахштейн.
Складалась вона з котирних осіб:
дві дівчинки (Муса, 10р. і Клава, 7р.),
їх мати Марія Янівна, 30р. і бабка
Гітя Бенцівна, 56р. Дівчатка були бліді,
простумені, кашляли і раз по раз
рухавали литирами свої мокрі носи.

Всі члени сім'ї, особливо бабуся, були худі. На шкірі виднілись сліди розтісування з приводу вивести Марію Янівна розповіла про життя в гетто і як одного разу вона спробувала вийти за межі гетто, але її по доносу старого єврея на прізвище Нюмес Лейба, зловивши в поштармері люто покарали шалполами.

Між батьки (українці по національності) вирішили надати притулок сім'ї Рахмистейн. У хоза в цих на руках було троє неповнолітніх дітей, все ж таки не побоялись порушити наказ окупантів, який під страхом смерті забороняв переховування комуністів, євреїв і партизанів. Особам, які повідомлять властей про факт порушення цього наказу було обіцяно винагороду - корову і велику суму грошей. Довелося сплатити і згайомим пояснювати, що у нас прощивають евакуйовані родичі з Ленінграду. Потрібно відмітити, що у час врізний час переховувались, що четверо євреїв, в т.ч. двоє голівків з Румунії, а до цих - один польський командир

Пам'ятаю, як періодично нашу хату перевіряли окупанти на предмет того, чи немає у нас схованих євреїв. Їм відповідали: "У нас коден ніхт!" З цієї нагоди єврейська сім'я ховалась чи в ямі, чи в чи під стіжкою саколки на городі. Такий отан тривав аж до визволення з окупації.

Обидві сім'ї харчувались за рахунок продуктів з присадибною ділянкою. Але їх не завжди хватало на дев'ять осіб. Тому доводилось одночасно займатись товарообміном (бартером, по-теперішньому). Мати дівчаток Марія Янівна переодягалась у поношений єврейський одячок і,

замазавши обличчя сапеною, ходила разом зі мною по селах. Там ми обмінювали одяг, мило, сапеною, бублики на борошно, крупи, молоко й т.п. При сторонніх я завжди називав її своєю матір'ю, а вона мене — сироткою.

При цьому ми мислювали, щоб не зустрітись з фашистами чи полицяками. Зустрітись з ними могла привести до смертельної небезпеки і нам, і нашим сім'ям.

Вечором обидві сім'ї прийшли прощальне життя після виїзду. А проте, що нас звільнять ніхто з нас і не брав під сумнів. Мені проорокували прозрієттю лікаря. Згодом цей прогноз таки здійснився.

На початку березня 1944р. ми з радістю погуляли далекий гурт гірмат. Набличалось наше визволення.

Але ввечері 8 березня 1944р. по дочасу нашій сусідки фашисти вдерлися в наш дім. На щастя в цей момент сім'я Рахштейн встигла сховатись. нас ще заарештували, і помістили в приміщення тимчасової церкви, в якому вже знаходилося біля 30 ув'язнених. Було темно. Діти кричали, плакали. поширилася чуток про те, що нас розстріляють. Дитинки на обрії мовітнішали всіх заарештованих погнали в напрямку сусіднього села Стратієвки. На околиці цього села над нами з'явилась літак з червоними зірками на крилах. Під кулеметним вогнем і вибухами бомб конвоїрам було не до ув'язнених. Скориставшись цим всі розбіглися. Добре захекавшись, ми добігли аж до протилежної околиці села. Там на протязі двох неділей нас переховували нещобомі люди.

Після звільнення від німців ми змогли повернутись в свою долину, де нас чекала сім'я Рахштейн.

В першім же дачі я поспішив
глянути на місце нашого ув'язнення.
Там в цей час розкопували велику яму
з трупами наших односельців. Серед них
були останки мого вчителя Балацівського
П.і. Ачологічна угасть прозвучала і нашім сім'ї.

Троїмов ще деякий час і ми з шалесю
сочасили веселим райком проводили
щасливу сім'ю Рахотейн, яка від'їздила
додому в Ленінград.

Щепомітно ми чали роки. Сестри
Муса і Клара вирости, здобули вищу освіту,
вийшли заміж. Тепер Муса носить прізвище
Кулеєва, а Клара - Волк.

Муса зі своїм головіком проживає
в Санкт-Петербурзі, а її молодша сестра
Клара - в США. Нещодавно вона
в Вашингтонському музеї холокоста
пратришила чо матеріали про Олгополь-
ське гетто. В списках згадує і свою
сім'ю.

В 1995р. ми з Мусою Кулеєвою
лобували в народному музеї історії
села Олгополя. На одньому з стендів
лобували матеріали про гетто (куски
колючого дроту і споглади одного з партизанів,
виладети в віршованій формі).

Дачі за дачі пролетіло ще 54
роки після окупації.

Після перемитого миколіття з відхо-
шув до сестер Мусі і Клари як
до близьких родичів. Я называю їх моїми
любими сестрицями, вони мені
братом. Нас споріднило горе.

Олгопольське гетто, Безумовчо, чо його
не можна ставити в один ряд з Бухеч-
балдом, Майданецком чи Гробичим
Яром. Але гетто в Олгополі теж не
було курортом чи домом відпочинку,
лого жителі мали напівголодне існування,
принципичне людської гідності.

Ув'язнені цього гетто постіжно були пронаці-
генні думками проте, що завтрашній день
може стати останнім в їх житті.

Необхідно зберегти навіки пам'яті про
концтабори і гетто, про страждання і
загибелі багатьох мільйонів євреїв та
людей інших національностей.

Наближається міжнародний
день визволення в'язнів французьких
концтаборів - 11 квітня 1998, і
Велике свято - День перемоги.

Трохи редакцію "Єврейские
Вести" поздоровити бувших в'язнів
Олександрівського гетто Кулешову Мусю
і Клару Волк з цими великими
датоками в житті нашого народу.
Мені невідомі засоби масової інформації
в США і Санкт-Петербурзі. Мої листи
туди приходять через багато неділей ти
місяців. Моя телеграма до Кларичного
новілено ще в дорозі, хого просіть ще більше
року.

Можливо нам в цьому допоможє
ізраїльське посольство в Києві?

Поздоровляю через газету "Єврейские Вести" всіх бувших в'язнів гетто і конц-
таборів і бажаю всім здоров'я і щастя в житті.

Адреса Кларі Фісович Волк в США:

KLARA VOLK 3932 SCHIRSHILL DRIVE
PLEASANTON CA 94588 USA.

Адреса Мусі Фісович Кулешовой:

197342. г. Санкт-Петербург,
ул. Торжковская, 11, кв. 202
Кулешова Муса Фісовича.
Кв. тел.: 2-46-32-97.

Моя адреса: 280016, м. Хмельницький -16,
бульвар Тернопільська, 20, кв. 5.

Гарбуз Іван Герасимович
Кв. тел.: 2-14-44. 03822
роб. тел.: 9-11-52

Просьба вислати мені три номери газети
з моєю статтею "Сьогодні відає" через Хмельницьку
єврейську общину "Тхіа" з відміткою особисто
Гарбузу. Я зв'язуюсь постійно з товаришем діблівським
Кулешовичого товариства "Тхіа".

Підпис

6.03.1998р.

Гарбуз І.Г.